

Lite revolusjon i lærebøkene?

Lærebøkene er våre mest leste bøker. Fem forskere ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold holder for tiden på å skrive over 200 års norsk lærebokhistorie.

TEKST: ELDRID OFTESTAD
FOTO: HEGE LUNDE, FINN STÅLE FELBERG
OG TROND SMTIH-MEYER

For første gang lages det en teksthistorisk fremstilling av norsk lærebokhistorie fra 1700-tallet og frem til i dag. Forskerne Norunn Askeland, Eva Maagerø, Bente Aamotsbakken og Dagrun Skjelbred ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold skriver verket som skal gis ut på Universitetsforlaget neste år. Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF) og Fritt Ord støtter bokprosjektet.

– Vi har gått gjennom lærebøker fra 1739 da det ble innført skole for alle og til og med Kunnskapsløftet i 2006. Lærebøker i alle fag er med i prosjektet, men vi har avgrenset oss til den obligatoriske grunnskolen, sier Dagrun Skjelbred.

Hun er professor emerita på Fakultet for humaniora og utdanningsvitenskap ved høgskolen og redaktør for bokprosjektet. Hun forteller at det begynte med et treårig forskningsprosjekt med støtte fra Norsk forskningsråd for snart ti år siden. Siden den tid er det gjennomført flere enkeltstudier og skrevet flere artikkelsamlinger. Målgruppene for prosjektet er lærere, lærerstudenter, forskere og andre skole- og kulturinteresserte og elever og deres foreldre. ►

Professor Dagrun Skjelbred er redaktør for bokprosjektet om norsk lærebokhistorie.

De mest leste bøkene

Ifølge Skjelbred inneholder lærebøker de verdiene, holdningene og kunnskapen som neste generasjon skal få. Lærebøkene er en del av vår kulturarv og viser oss sentrale sider ved norsk utdanningshistorie, kultur- og idéhistorie, språk-, tekst- og sjangerhistorie.

– Det er mange som har et forhold til lærebøkene de brukte i barndommen. Likevel har det aldri tidligere vært laget en teksthistorisk fremstilling av denne sjangeren, påpeker professoren.

Men den viktigste grunnen til at prosjektet kom i gang, er den store utbredelsen disse bøkene har:

– Dette er de mest leste bøkene som finnes. Det er vanskelig å si akkurat hvor mange som i løpet av livet sitt bruker lærebøker, men det gjelder i høyeste grad alle som har gått på skole. Med andre ord de fleste av oss.

Grunnarbeidet i prosjektet har bestått i å finne de ulike lærebøkene og velge ut hvilke som skal være med.

– Vi har fulgt to kriterier i valget av lærebøker: Vi har valgt de som er kommet i mange opplag og dermed trolig mest brukt. Dessuten har vi sett etter bøker som innvarsler noe nytt, sier professoren.

Verket om norsk lærebokhistorie beskriver bokens kontekst og begrunnelse som en sentral tekst i skole og samfunn. Det inneholder blant annet en kronologisk fremstilling av lærebokhistorien, portretter av sentrale lærebokforfattere og utfordringene som utviklingen av nye læringsressurser gir.

Tradisjonsbærere

I løpet av de over 200 årene vi har hatt lærebøker, har de naturlig nok endret seg. Spesielt har det vært endringer i synet på kjønnsroller, religion, språk og samfunn. Skjelbred synes det har vært spesielt interessant å se hvordan kjønnsrollene har endret seg. Ikke overraskende viste 50-tallets lærebøker en mor som syr og en far som leser avisa. Og på 70-tallet dukket det opp bilder av fedre som baker brød og mødre som var rørleggere.

– Det var slik samfunnet var på den tiden, og vi må studere bøkene ut fra sin samtid. Derfor blir det absurd å kritisere lærebøker på 50-tallet på grunn av kjønnsrollene de forfektet. Til og med i mattebøkene finnes det spor etter datidens kjønnsrollemønster, sier hun.

Dette overrasker ikke Skjelbred. Ifølge professoren formidler lærebøker godtatte og vedtatte verdier. Det er ikke først og fremst i lærebøkene ny og omstridt kunnskap og vitenskap lanseres.

– Skolen er et sted vi formidler mange ting vi er enige om, og verdier vi bygger på. Det tok litt tid før Darwin kom inn i lærebøkene, for å si det sånn. De politiske kampene finner du ikke i disse bøkene. Men kanskje kunne de har vært flinkere til å vise alternative fremstillinger og skape diskusjon og kritisk sans. Spesielt i ungdomsskolen, sier Skjelbred.

De omstridte lærebøkene

I 1739 var det hovedsakelig lærebøker i kristendom og lesing. Med loven om allmueskolen på landet i 1860 kom emner som

– Det tok litt tid før Darwin kom inn i lærebøkene, for å si det sånn.

DAGRUN SKJELBRED

naturfag, geografi og historie inn i skolen, og disse emnene skulle innføres i leseboka.

– Det skapte stor strid. Dette var viten om «verden», og det var ikke alle som var enige om at barna trengte slik viten.

P. A. Jensens lesebok skapte i 1863 en av de største kulturkonflikter som har vært i Norge.

– Det sto i læreplanen på den tiden at elevene skulle lære om natur, geografi og historie. Det ble opprør, og flere lærere mistet jobben eller sa opp selv. Foreldre tok barna ut av skolen, og noen gikk ut av statskirken og dannet egne menigheter, forteller Skjelbred.

Strid har det også vært med de mange ABC-bøkene opp, de bøkene som lærer oss å skrive og lese.

– Ofte har diskusjonen dreid seg om hvem ABC-bøkene skal være rettet mot. Er de for hele kullet eller for den enkelte eleven? Hva med de som kan lese allerede, eller de som ikke kan? Og skal bøkene også være rettet mot dyslektikere? For å si det enkelt stod ofte striden mellom spesialpedagoger og norsklærere.

På 1960- og 1970-tallet hadde vi ABC-bøker med såkalte «enkle» tekster, mens i noen av de mange ABC-bøkene på 1980- og 1990-tallet inneholdt vanskelige tekster. De møtte sterk kritikk, og omtrent år 2000 vendte mange bøker tilbake til de enkle tekstene og det såkalte «mus i mur»-språket. Det vil si bøker med setninger som «mus i hus» som ble laget for å få elevene til å øve på bokstavene.

Står fortsatt sterkt

Ifølge Skjelbred er tradisjonen tung når det kommer til lærebøker. Og den står fortsatt sterkt i skolen, skal vi tro professoren.

– Det er mange læringsressurser i skolen i dag, ikke minst med digitaliseringen. Likevel er lærebøkene fortsatt viktige, sier hun.

Det er heller ikke så stor forskjell på norske lærebøker sammenlignet med utenlandske.

– Selv om du ser en finsk lærebok, vil du skjønne at det er en lærebok. Du kjenner dem igjen i hvordan innholdet fremstilles med sine forklaringer og oppgaver, påpeker professor Dagrun Skjelbred.

Et utvalg av de eldste lærebøkene som har vært mye brukt:

Erik Pontoppidan (1737)

Sandhed til Gudfrygtighet, i en enfoldig og efter Mulighed kort, dog tilstrækkelig forklaring over sal. Dr. Morten Luthers liden katekismus indeholdende alt det, som den, der vil blive salig, har behov at vide og gjøre.

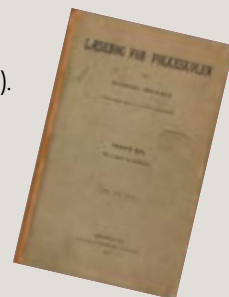

Volrath Vogt (1859)

Bibelhistorie med lidt af Kirkens Historie. Med et Kaart (Andet autoriserede Oplag, utg.). Kristiania: Steensballe.

P. A. Jensen (1863)

Læsebog for Folkeskolen og Folkehjemmet. Udgiven efter offentlig Foranstaltning (Tre bind). Kristiania: J.W. Cappelens Forlag.

Nordahl Rolfsen (1892–1895)

Læsebog for folkeskolen (Fem bind) Kristiania: Jacob Dybwads forlag.

Holmsen, A., & Strøm, O. (1902)

Naturlære for folkeskolen. Kristiania: J.W. Cappelen.

Andreas Austlid (1902)

Lesebok for folkeskolen (Tre bind). Kristiania: Alb. Cammermeyers Forlag.

Jens Hæreid (1911)

Norges historie fortalt for skole og hjem. Kristiania: Aschehoug

Marie Gundersen og Mathilde Munch (1916)

Min første læsebok. Kristiania: Cappelen.

Mads Berg (1914)

Skolens sangbok Kristiania: Aschehoug.